

بهبود بیست پله‌ای شاخص اخذ اعتبار در مجموعه شاخص‌های کسب‌وکار

مسعود کیومرثی*

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه

رشد مستمر اقتصادی مستلزم تحول نظام اداری کشور است. بر اساس نظریه دسوتو اقتصاددان پرویی؛ «موانع سخت و جانکاه نظام اداری در کشورهای درحال توسعه، بخش خصوصی را به اقتصاد زیرزمینی، اقتصاد غیررسمی و غیرمولد سوق می‌دهد. در چنین فضای کسب‌وکاری سیاست‌های اقتصادی مرسوم مانند خصوصی‌سازی و سایر بسته‌های سیاستی از کار می‌افتند، سرمایه‌های خارجی در باتلاق نظام اداری غرق می‌شوند، سرمایه‌های مالی و انسانی به کشورهای پیشرفته فرار می‌کنند و تولیدکنندگان داخلی بازی اقتصادی را به رقبای خارجی واگذار می‌کنند. وی نظام اداری را عامل همه این بدبختی‌ها می‌داند»^۱. چندسالی است بانک جهانی برای شناخت موانع رشد بخش

خصوصی از شیوه «اندازه‌گیری هزینه‌های اداری و زمان‌سنجی مراحل انجام کار» استفاده می‌کند و بر این اساس امور مربوط به کسب‌وکار را به ده فعالیت تقسیم کرده است. این فعالیت‌ها عبارت‌اند از: ۱. شروع کسب‌وکار (ثبت شرکت) ۲. اخذ مجوز از شهرداری ۳. استخدام و اخراج نیروی کار ۴. ثبت دارایی ۵. اخذ اعتبار ۶. حمایت از سرمایه‌گذاران (سهامداران جزء) ۷. پرداخت مالیات ۸. تجارت برون‌مرزی ۹. اجرا و الزام‌آور بودن قراردادهای و ۱۰. انحلال یک کسب‌وکار.

بانک جهانی از سال ۲۰۰۴، سالانه اقدامات اصلاحی کشورها را در حوزه‌های فوق‌الذکر پایش می‌کند و با استناد به پرسشنامه‌هایی که به‌طور عمده توسط بخش غیردولتی تکمیل می‌شوند، رتبه مقایسه‌ای

* کارشناس اداره بررسی‌ها و سیاست‌های اقتصادی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۲۰۰۹ تا ماه می ۲۰۱۰ را پوشش می‌دهد، ایران در سال مورد بررسی اقدامات و اصلاحاتی را در برخی مؤلفه‌های فضای کسب‌وکار انجام داده است. از جمله این موارد که منجر به بهبود دوپله‌ای رتبه کشور شد، عبارت‌اند از:

۱-۲. در حوزه شروع کسب‌وکار (ثبت شرکت)؛ متقاضیان ثبت شرکت می‌توانند در درگاه الکترونیکی (وب سایت) اداره ثبت شرکت‌ها جستجو و ضمن انتخاب نام مورد نظر خود آن را ذخیره نمایند. این اقدام موجب تسریع در انتخاب نام شرکت می‌گردد.

۲-۲. در حوزه اخذ اعتبار؛ از اقدامات مهم، تأسیس و راه‌اندازی شرکت مشاوره رتبه‌بندی اعتباری ایران است که به صورت غیردولتی اداره می‌شود. از ویژگی‌های مورد توجه بانک جهانی که با تأسیس این شرکت موجب بهبود شاخص اخذ اعتبار شده است، ثبت کلیه اطلاعات اعتباری مشتریان اعم از اطلاعات مثبت و منفی آنها در سامانه شرکت مذکور است. ثبت اطلاعات منفی موجب کاهش رتبه اعتباری مشتری می‌گردد و به بانک‌ها در اعطای تسهیلات به مشتریان بدحساب هشدار می‌دهد.

۲-۳. در حوزه اجرای قراردادها؛ قوه قضاییه با راه‌اندازی سامانه الکترونیکی این امکان را برای مراجعه‌کنندگان فراهم نموده است که درخواست خود را به صورت الکترونیکی ثبت نمایند و امکان پیگیری آن در سامانه مذکور و اطلاع از وضعیت ارجاع‌ها و تصمیم‌گیری‌ها روی درخواست خود را داشته باشند. این سامانه پیگیری موارد مورد اختلاف در اجرای قراردادها را در دستگاه قضایی ساده‌تر و سریع‌تر کرده است.

اقدامات فوق‌الذکر موجب بهبود نسبی رتبه ایران در سهولت کسب‌وکار گردید. چنانکه در جدول ۱ مشاهده می‌شود، این اقدامات اصلاحی رتبه ایران را در شاخص‌های شروع کسب‌وکار، اخذ اعتبار و اجرای قراردادها به ترتیب ۵، ۲۰ و ۷ رتبه بهبود بخشیده است. البته در سایر شاخص‌ها این بهبود اندک و گاه شاخص‌ها در جهت عکس بوده

محتوای گزارش بانک جهانی و فرآیند جمع‌آوری اطلاعات و متدولوژی مورد استفاده برای محاسبه شاخص‌ها، در مجموع مؤید مستند و قابل دفاع بودن گزارش است این گزارش را می‌توان غیرسیاسی تلقی نمود و با استناد به آن برای پایش مؤلفه‌های فضای کسب‌وکار کشور استفاده کرد

کشورها را محاسبه و اعلام می‌کند. وضعیت شاخص‌های فوق‌الذکر از ابعاد داخلی و خارجی مهم است. از نگاه سرمایه‌گذاران خارجی وضعیت شاخص‌های فضای کسب‌وکار تصویر خوبی از هزینه‌های محیطی کسب‌وکار در آن کشور را نشان می‌دهد و بر این اساس ملاحظات مذکور را در سرمایه‌گذاری‌های خود و ورود به آن کشور مورد توجه قرار می‌دهند. از نگاه سرمایه‌گذاران و کارآفرینان داخلی، این شاخص‌ها چشم‌انداز نسبتاً روشنی از زمان، هزینه و مدارک مورد نیاز برای ورود به کسب‌وکار جدید ارائه می‌دهند که نقش اساسی در ارزیابی سرمایه‌گذاری‌ها و ورود بخش خصوصی دارد.

این شاخص‌ها همچنین به سیاستگذاران و قانونگذاران امکان می‌دهد تا در جهت بهبود فضای کسب‌وکار کشور راهبردهای دقیق و هدفمندی را پیگیری نمایند و متناسب با آن به اصلاح قوانین موجود یا وضع قوانین و مقررات جدید اقدام کنند. در این مقاله با مروری گذرا بر وضعیت شاخص‌های فضای کسب‌وکار کشور بر اساس آخرین گزارش بانک جهانی (۲۰۱۱)، شاخص «اخذ اعتبار» و تحولات رخ داده در این حوزه تشریح می‌گردد.

۲. وضعیت شاخص‌های فضای کسب‌وکار کشور

بر اساس آخرین گزارش بانک جهانی (۲۰۱۱) از شاخص‌های فضای کسب‌وکار کشورها، رتبه ایران با دو پله بهبود از ۱۳۱ به ۱۲۹ (بین ۱۸۳ کشور مورد بررسی) رسیده است و در منطقه (خاورمیانه و شمال آفریقا) ۲ بین ۱۸ کشور به رتبه ۱۳ رسیده است. طبق گزارش مزبور ایران با درآمد سرانه ۴۵۳۰ دلار در گروه کشورهای با درآمد متوسط بالا دسته‌بندی شده است. عملکرد مذکور اگرچه بهبود نسبی را نشان می‌دهد، اما از نظر مقایسه بین‌المللی و گروه‌های کشورهایی که ما در آن قرار داریم و نیز از نگاه سند چشم‌انداز، فاصله زیادی با ظرفیت‌ها و آرمان‌های کشور دارد.

تغییر این وضعیت نیازمند عزم ملی و همت مدیریت کلان و میانی کشور در کلیه سطوح سیاستگذاری، قانونگذاری و اجرایی است. گزارش بانک جهانی و فرآیند جمع‌آوری اطلاعات و روش مورد استفاده برای محاسبه شاخص‌ها، در مجموع مؤید مستند و قابل دفاع بودن گزارش است. گزارش مزبور از جمله گزارش‌های بین‌المللی است که می‌توان آن را غیرسیاسی تلقی نمود و با استناد به آن برای پایش مؤلفه‌های فضای کسب‌وکار کشور استفاده کرد.

بر اساس گزارش بانک جهانی که اقدامات صورت گرفته از ژانویه

جدول ۱- وضعیت شاخص‌های فضای کسب‌وکار ایران در مقایسه با سایر کشورها

ردیف	شاخص	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	تغییر در رتبه ۲۰۱۱ به ۲۰۱۰
۱	سهولت کسب‌وکار (رتبه کل)	۱۳۸	۱۴۲	۱۳۱	۱۲۹	+۲
۲	شروع کسب‌وکار (ثبت شرکت)	۷۸	۷۳	۴۹	۴۲	+۷
۳	اخذ مجوز از شهرداری	۱۶۴	۱۶۲	۱۴۴	۱۴۳	+۱
۴	ثبت دارایی	۱۴۷	۱۵۲	۱۵۴	۱۵۶	-۲
۵	اخذ اعتبار	۷۹	۱۰۹	۱۰۹	۸۹	+۲۰
۶	حمایت از سرمایه‌گذاران (سهامداران جزء)	۱۶۱	۱۶۴	۱۶۵	۱۶۷	-۲
۷	پرداخت مالیات	۱۰۱	۱۰۷	۱۱۵	۱۱۵	بدون تغییر
۸	تجارت برون مرزی	۱۳۷	۱۳۲	۱۳۳	۱۳۱	+۲
۹	اجرا و الزام‌آور بودن قراردادهای	۵۵	۵۴	۵۴	۴۹	+۵
۱۰	استخدام و اخراج نیروی کار*	۱۴۷	۱۳۷	—	—	—
۱۱	انحلال کسب‌وکار	۱۲۱	۱۰۹	۱۰۸	۱۱۱	-۳

* شاخص «استخدام و اخراج نیروی کار» در گزارش ۲۰۱۱ بانک جهانی جداگانه مورد بررسی قرار گرفته است. مأخذ: گزارش Doing Business بانک جهانی سال‌های ۲۰۰۹-۲۰۱۱ (گزارش ۲۰۱۱ از ژانویه ۲۰۰۹ تا می ۲۰۱۰ را پوشش می‌دهد).

اعتباری تحت تأثیر تأسیس و راه‌اندازی شرکت مشاوره رتبه‌بندی اعتباری ایران از ۳ به ۴ افزایش یافته است. اگرچه عملکرد این شرکت در مقایسه با منطقه کمتر و از کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی (OECD) فاصله زیادی دارد، اما به‌عنوان اولین گام، نقطه عطفی در فرآیند ثبت اطلاعات اعتباری و اعتبارسنجی مشتریان بانک‌ها و مؤسسات اعتباری توسط بخش

است. برآیند تغییرات مزبور، به بهبود رتبه کلی ایران به میزان ۲ پله در سهولت کسب‌وکار منجر شده است.

۳. وضعیت شاخص «اخذ اعتبار»

بر اساس گزارش اخیر بانک جهانی، رتبه ایران در شاخص اخذ اعتبار با ۲۰ پله بهبود از ۱۰۹ به ۸۹ ارتقا یافته است. این عملکرد در مقایسه با کشورهای منطقه (خاورمیانه و شمال آفریقا) نیز قابل توجه است؛

جدول ۲- مؤلفه‌های شاخص اخذ اعتبار

مؤلفه‌های شاخص اخذ اعتبار	وضعیت ایران		متوسط منطقه	متوسط OECD
	۲۰۱۱	۲۰۱۰		
شاخص اعتبار حقوق قانونی ^۴ (۰-۱۰)	۴	۴	۳/۰	۶/۹
شاخص گستره اطلاعات اعتباری ^۵ (۰-۶)	۴	۳	۳/۳	۴/۷
پوشش ثبت اطلاعات اعتباری توسط نهاد دولتی (درصدی از جمعیت بزرگسال)	۲۲/۷	۳۱/۳	۵/۳	۸/۰
پوشش ثبت اطلاعات اعتباری توسط نهاد غیردولتی (درصدی از جمعیت بزرگسال)	۴/۵	۰	۷/۰	۶۱/۰

مأخذ: گزارش Doing Business بانک جهانی (۲۰۱۱).

غیردولتی تلقی می‌شود و در سال‌های آتی با تقویت این شرکت و ایجاد و گسترش شرکت‌های مشابه شاهد پوشش بیشتر ثبت اطلاعات اعتباری مشتریان و اعتبارسنجی و رتبه‌بندی آنها توسط بخش

به‌طوری که ایران در این شاخص بین ۱۸ کشور منطقه، رتبه چهارم را دارا می‌باشد. جدول ۲ وضعیت مقایسه‌ای ایران را در این شاخص نشان می‌دهد.

چنانکه در جدول ۲ مشاهده می‌شود، شاخص گستره اطلاعات

دسترسی به سامانه اطلاعات جامع مشتریان نقش اساسی در تسهیل فرآیند اخذ اعتبار به‌ویژه در بعد اعتبارسنجی مشتریان دارد و موجب کاهش زمان فرآیند اعطای اعتبار و کاهش هزینه بانک‌ها از ناحیه تسهیلات معوق و سررسید گذشته می‌شود

غیردولتی خواهیم بود.

این شرکت علاوه بر ثبت اطلاعات مثبت (خوشایند) مشتریان، اطلاعات عملکرد منفی (ناخوشایند) آنها را نیز در انجام تعهدات، ثبت می‌کند. این اطلاعات به بانک‌ها کمک می‌کند تا به‌هنگام اعطای اعتبار، ارزیابی و سنجش دقیق‌تری از وضعیت اعتباری مشتریان و متقاضیان تسهیلات داشته باشند. این موضوع به نوبه خود موجب کاهش بدهی‌های معوق و سررسید گذشته بانک‌ها می‌گردد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که دسترسی به سامانه اطلاعات جامع مشتریان نقش اساسی در تسهیل فرآیند اخذ اعتبار به‌ویژه در بعد اعتبارسنجی مشتریان دارد و موجب کاهش زمان فرآیند اعطای اعتبار و کاهش هزینه بانک‌ها از ناحیه تسهیلات معوق و سررسید گذشته می‌شود.

واقعیت این است که منابع بانکی محدود و تجهیز آن برای بانک‌ها با هزینه بالایی همراه است. لذا اگر مقرر باشد این منابع محدود به دلیل فقدان اطلاعات جامع از مشتری و طرح ارائه شده، به‌طور بهینه اختصاص نیابد و به مشتریان بدحساب و یا پروژه‌های فاقد توجه فنی و اقتصادی اعطا شود، سایر متقاضیان و پروژه‌های دارای توجه از این تسهیلات و اعتبارات محروم می‌شوند. علاوه بر این نظام بانکی نیز به دلیل افزایش تسهیلات معوق با زیان مواجه خواهد شد و روز به روز از ظرفیت آن برای تأمین مالی مورد نیاز رشد اقتصادی کشور کاسته خواهد شد و علاوه بر زیان‌دهی حتی به ورشکستگی بانک‌ها منجر خواهد شد. این چالش‌ها در صورتی که حقوق بانک‌ها در نظام حقوقی و قانونی اخذ وثایق و حقوق مترتب بر آن به‌ویژه قوانین معاملات وثیقه‌ای (تضمین شده)^۶ و ورشکستگی تأمین نشده باشد، باعث تضعیف بیشتر سیستم بانکی شده و مانعی برای رشد و توسعه بازار مالی کشور می‌شود.

چنانکه در مقاله «وضعیت شاخص دسترسی به اعتبار و مسئولیت‌های ما»^۷ به تفصیل چالش‌های کشور در حوزه اخذ اعتبار تبیین و پیشنهادهای اصلاحی نیز ارائه گردید، ایران در خصوص اعتبار

حقوق قانونی وام‌دهنده با کاستی‌های زیادی مواجه است. ضروری است برای توسعه و تعمیق بازار مالی کشور، اصلاحات اساسی در قوانین و مقررات مربوط صورت گیرد. البته در این حوزه برخی کاستی‌ها نیز متوجه سیستم بانکی می‌باشد که لازم است با توجه به ظرفیت‌های موجود و با اصلاح فرآیندها و استفاده از فناوری‌های نو و تجارب جدید در بانکداری نوین به‌ویژه ایجاد و گسترش سیستم بانکداری متمرکز الکترونیکی و همچنین نهادینه کردن موضوع اعتبارسنجی در سیستم بانکی به بهبود شاخص اخذ اعتبار کمک نماییم.

پی‌نوشت‌ها:

- 1- Hernando De soto
- 2- Middle East & North Africa
- 3- Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)
- 4- Strength of Legal Rights Index
- 5- Depth of Credit Information Index
- 6- Collateral/Secured Transaction Law

۷- شماره ۱۲۵ تازه‌های اقتصاد (پاییز ۱۳۸۸).

منابع و مأخذ

فارسی

- اداره بررسی‌ها و سیاست‌های اقتصادی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۸۸). گزارش کارگروه مستندسازی فرآیند اخذ اعتبار. تهران: بانک مرکزی ج.ا.ا.، اداره بررسی‌ها و سیاست‌های اقتصادی.

- کیومرثی، مسعود. (۱۳۸۸). وضعیت شاخص دسترسی به اعتبار و مسئولیت‌های ما. مجله تازه‌های اقتصاد، شماره ۱۲۵.

- میدری، احمد و قودجانی، اصلان. (۱۳۸۷). سنجش و بهبود محیط کسب و کار. تهران: سازمان انتشارات جهاددانشگاهی واحد تهران.

انگلیسی

-The world bank. (2011). *Doing Business*, From <http://www.doingbusiness.org>